

Riigikohus
Lossi 17
Tartu

Tallinn
20.11.2020

ESITATUD E-POSTIGA
kantselei@riigikohus.ee

NOVE

ADVOKAADIBÜROO
TAOTLUS

Advokaadibüroo

NOVE OÜ

Registrikood:

12984303

Estonia pst 9, Solaris
keskus

10143 Tallinn

Tel: +372 610

8010

nove@nove.ee

www.nove.ee

Andrus Kattel Marika

Arsi Pavelts, Oksaar

PhD Heili

Kristjan Püümann

Tamm Veiko

Veikko Vaske

Puolakainen Triin

Mari Matjus Tiru

Indrek Niklus Maret

Kruus

Taotleja: A

Esindaja: vandeadvokaat Veiko Vaske
Estonia pst 9, 10143 Tallinn
Tel: 610 8010
E-post: veiko.vaske@nove.ee

TAOTLUS

tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks:

- 1) tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 679 lg 1 ja kohtute seaduse § 26 lg 2 osas, milles need ei kohusta Riigikohut tegema põhjendatud lahendit kassatsioonkaebuse kohta, milles on põhistatud olulist menetlusõiguse rikkumist ringkonnakohtu otsuses ja sellest tulenevat lahendi ebaõigsust ning
- 2) tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 703 lg 1 osas, milles see ei võimalda esitada sama seaduse § 702 lg 2 p 7 alusel teistmisavaldust Riigikohtu määrusele, millega jäeti kassatsioonkaebus menetlusse võtmata, juhul kui Riigikohus on tunnistanud põhiseadusega vastuolus olevaks punktis 1 nimetatud sätted

1. KOKKUVÕTE

1. A (edaspidi taotleja) osales kostjana tsiviilasja nr 2-15-13527 menetluses. Harju Maakohtu 21.12.2018 otsusega rahuldati kostja vastu esitatud hagiavaldus osaliselt ja mõisteti kostjalt välja ligi 8 miljonit eurot. Tallinna Ringkonnakohtu 30.04.2020 otsusega rahuldati vastaspoole apellatsioonkaebus, kvalifitseeriti täielikult ümber nõude õiguslik alus ja mõisteti taotlejalt välja ligi 15 miljonit eurot ja viivis. Ringkonnakohtu järeldused seoses vaidluse

põhiküsimuseks olnud dokumendi sisu ja õigusliku tähendusega rajanesid ringkonnakohtu omavolil, kuna väljusid selgelt hagi aluse piiridest ning jätsid täielikult tähelepanuta taotleja põhimõttelise tähtsusega väited ja tõendid. Nende arvestamise korral oleks senise Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kogu koosseisu praktika valguses tulnud teha vastupidine otsus ja jätta hagi rahuldamata.

2. Taotleja esitas Riigikohtule kassatsioonkaebuse, milles põhistas selgelt, milles seisnes põhimõtteline kõrvalekaldumine hagi alusest ja hageja nõuetest, milliseid taotleja argumente ja tõendeid on kohus ignoreerinud ning miks nende argumentide ja tõendite arvesse võtmisel oleks senise Riigikohtu pikaajalise praktika valguses tulnud langetada vastupidine otsus. Riigikohus jättis 21.09.2020 kassatsioonkaebuse menetlusse võtmata, esitamata määruses mis tahes põhjendusi.

3. Põhiseaduse § 149 sätestab kolmeastmelise kohtusüsteemi ja PS § 24 lg 5 edasikaebeõiguse kõrgemalseisvate kohtule. Edasikaebe põhiõiguse sisuna tuleb käsitada õigust saada oma seisukohtadele kohtu sisuline hinnang vähemalt kahes kohtuastmes. Olukorras, kus sisulise hinnangu annab ainult üks või mitte ükski kohtuaste ja kõrgeimal kohtuinstantsil puudub sellele vaatamata kohustus mis tahes viisil menetlusõiguse olulistele rikkumisele reageerida, on edasikaebeõigus näilik.

4. Taotleja leiab, et tavaseaduste regulatsioon, mis ei kohusta Riigikohut mis tahes viisil sisuliselt käsitlema kassatsioonkaebuses selgelt ja detailselt põhistatud tõendite ja seisukohtade ignoreerimist ning Riigikohtu pikaajalise praktika eiramist ringkonnakohtu lahendis, rikub tema põhiõigust ausale õigusemõistmisele ja tõhusale õiguskaitsele (PS § 14 ja § 15). Taotleja palub tunnistada TsMS § 679 lg 1 ja KS § 26 lg 2 vastavas osas põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.

5. Taotleja eesmärk on esitada Riigikohtu 21.09.2020 määrusele teistmisavaldus, eesmärgiga saada Riigikohtu põhjendatud lahend kassatsioonkaebusele ning ringkonnakohtu otsuse tühistamine. Kehtiva õiguse alusel on teistmisavalduse esitamine Riigikohtu määrusele TsMS § 703 lg 1 kohaselt välistatud sõltumata teistmise aluse olemasolust § 702 lg 2 mõttes. Taotleja palub tunnistada TsMS § 703 lg 1 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks juhul kui ja osas, milles see ei võimalda § 702 lg 2 p 7 alusel esitada teistmisavaldust Riigikohtu määrusele, millega jäeti kassatsioonkaebus menetlusse võtmata.

2. RINGKONNAKOHTU OTSUS PÕHINES MENETLUSÕIGUSE OLULISEL RIKKUMISEL, MIS OLI ASJAS MÄÄRAVA TÄHTSUSEGA

6. Tsiviilasjas nr 2-15-13527 oli põhiliseks vaidlusaluseks õigusküsimuseks, milline oli taotleja ja C poolt 30.04.2010 sõlmitud kokkuleppe ja 10.04.2013 sõlmitud lisakokkuleppe (koos edaspidi kokkulepe) õiguslik tähendus. Kokkuvõtlikult, kas tegemist oli: 1) alusvõlasuhetest tulenevate kohustuste tagamiseks taotleja poolt antud käendusega, 2) taotleja poolt alusvõlasuhetest tulenevate kohustustega ühinemisega või 3) taotleja poolt alusvõlasuhetest tulenevate kohustustega ühinemisega ja ühtlasi kas deklaratiivse või konstitutiivse võlatunnistusega. Kokkuleppe õiguslikust tähendusest sõltus otseselt taotleja vastuväidete võimalik ulatus hagile kohtumenetluses, kohtu kohustus kohaldada taotleja kui füüsilise isiku suhtes tarbijakäenduse kaitsenorme ning alusvõlasuhteid puudutavate asjaolude tõendamise koormus.

7. Erinevad kohtuastmed käsitlesid õiguslikku põhiküsimust põhimõtteliselt erinevalt. 20.06.2016 Harju Maakohtu vaheotsuses kvalifitseeriti kokkuleppe kohustusega ühinemise ja konstitutiivse võlatunnistusena. Tallinna Ringkonnakohtu 30.06.2017 otsuses kvalifitseeriti

kokkulepe vastupidiselt käenduseks. Riigikohtu 17.01.2018 otsuses kokkuleppe õigusliku tähenduse küsimust ei käsitletud, mis lubas järeldada Riigikohtu nõustumist Tallinna Ringkonnakohtu 30.06.2017 seisukohaga, et tegemist on käendusega. Maakohtu 21.12.2018 otsuses kvalifitseeriti kokkulepe taas käenduseks.

8. Tallinna Ringkonnakohus asus 30.04.2020 otsuses (Lisa 1) aga üllatuslikult seisukohale, et kokkuleppe näol oli tegemist tagatise eesmärgil kohustusega ühinemisega ja deklaratiivse võlatunnistuse andmisega. Sealjuures tuvastas kohus deklaratiivse võlatunnistuse olemasolu ilma, et hageja oleks sellele isegi hagi alusena tuginenud, kuna hageja oli hagiavalduses läbivalt väitnud, et taotleja vastutab tema ees tulenevalt kohustusega ühinemisest VÕS § 178 lg 1 mõttes. Lisaks leidis ringkonnakohus, et taotleja loobus kokkuleppega deklaratiivset võlatunnistust andes kohustuse täitmisest keeldumist võimaldavatest vastuväidetest, mida taotleja võlatunnistuse andmise ajal teadis või pidi teadma, ning kõigist võimalikest vastuväidetest alusvõlasuhetele, sh ka vastuväitest, et alusvõlasuhet üldse ei eksisteeri või see on lõppenud. Ringkonnakohus andis seega tagatise eesmärgil kohustusega ühinemise kokkuleppele deklaratiivse võlatunnistuse tähenduse ja sisustas seda faktiliselt omakorda õigustloovas ehk konstitutiivses tähenduses. Kohustusega ühinemisele deklaratiivse võlatunnistuse tähenduse andmine ja oli otseses vastuolus Riigikohtu pikaajalise praktikaga, et kokkulepe tagatise andmise kohta ei saa olla võlatunnistus (RKTKo 3-2-1-148-14, p 17). Deklaratiivsele võlatunnistusele omakorda sisuliselt konstitutiivse võlatunnistuse tähenduse ja õigumõju omistamine oli otseses vastuolus Riigikohtu senise praktikaga, sh tsiviilkolleegiumi kogu koosseisu poolt otsuses 3-2-1-103-16 väljendatud põhimõttelise seisukohaga, et deklaratiivse võlatunnistusega ei ole võimalik loobuda vastuväidetest, mis puudutavad aluskohustuse kehtivust ja olemasolu. Ringkonnakohus jättis sealjuures täielikult arvestamata, et taotleja on füüsiline isik, kelle suhtes kohalduvad imperatiivsed kaitsenormid. Ringkonnakohus mõistis taotlejalt solidaarselt teise kostjaga välja 14 985 592 eurot ja viivise.

9. Taotleja esitas ringkonnakohtu otsusele 01.06.2020 kassatsioonkaebuse (Lisa 2), tuues selgelt ja ühemõtteliselt välja nii põhimõttelise tähtsusega menetlusnormide rikkumised ringkonnakohtu poolt kui materiaalõiguse ilmse ebaõige kohaldamise, mis mõlemad töid kaasa ebaõige lahendi tegemise. Kassatsioonkaebuse olulisimad väited seoses menetlusõiguse rikkumistega olid järgmised.

10. Esiteks, ringkonnakohus omistas kokkuleppele deklaratiivse võlatunnistuse ja vastuväidetest loobumise tähenduse ilma, et hageja oleks sellele hagi alusena üldse tuginenud (kassatsioonkaebuse p 101 jj). Hageja väitis läbivalt, et taotleja vastutab tema ees tulenevalt kohustusega ühinemisest VÕS § 178 lg 1 mõttes, ning sisustas oma nõudeid läbi ühinetud aluskohustuste, mitte iseseisva kohustusena. Andes kohustusega ühinemisele üllatuslikult võlatunnistuse ja kõigist aluskohustustest tulenevatest vastuväidetest loobumise tähenduse (mis oli sealjuures materiaalõiguslikult ka selges vastuolus Riigikohtu praktikaga), rikkus ringkonnakohus oluliselt TsMS §-st 4 ja §-st 5 tulenevat tsiviilkohtumenetluse dispositiivsuse põhimõtet. Kohus ei saa võistlevas hagimenetluses anda vaidlusalusele kokkuleppele ja selles väljendatud poolte tahte kui faktilisele asjaolule sellist tähendust, millele ei ole poolte poolt tuginetud.

11. Teiseks väljus Ringkonnakohus samuti hagi alusest ja piiridest, tuvastades poolte tahte käsitleda vaidlusalust kokkulepet VÕS § 396 lg 2 mõttes laenukokkuleppena. Hageja ei olnud hagi alusena ega üheski kohtuinstantsis tuginenud väitele, et kokkuleppe näol oleks tegemist VÕS § 396 lg 2 järgse laenukokkuleppega (kassatsioonkaebuse p 1.5.3). Poolte tahe on Riigikohtu pikaajalise praktika järgi mitte õiguse kohaldamise küsimus, vaid tõendamise esemeks olev faktiline asjaolu, mille osas on kohus TsMS § 4 ja § 5 järgi seotud hagi aluseks olevate väidetega.

Tuvastades, et vaidlusaluse kokkuleppe näol oli tegemist poolte tahtega sõlmida VÕS § 396 lg 2 mõttes laenukokkulepped, rikkus ringkonnakohus oluliselt menetlusõiguse norme, mis tõi otseselt kaasa ebaõige lahendi tegemise. Märkimisväärne on, et kohaldades taotleja suhtes VÕS § 396 lg 2 järgset laenukokkuleppe regulatsiooni, jättis ringkonnakohus samas kohaldamata taotleja kui füüsilise isiku suhtes tarbijakrediidi sätteid (kassatsioonkaebuse p 1.3.2.5). Seega tõi menetlusnormide rikkumine vahetult kaasa materiaalõiguse ilmse ebaõige kohaldamise.

12. Kolmanda näitena tuvastas ringkonnakohus otsuse põhjenduse, nagu oleks kokkuleppe aluseks olnud kohustused muutunud kokkuleppe lisa sõlmimise järgselt tähtajatuteks kohustusteks, mis öeldi 06.07.2015 üles ning muutusid seega sissenõutavaks (kassatsioonkaebuse p 1.4). Hagejad ei olnud hagi alusena sellisele väitele kunagi tuginenud, mille kohta esitas taotleja kassatsioonkaebuses üksikasjalikud põhjendused. Sealjuures eiras ringkonnakohus ka VÕS § 195 lg 4 sõnaselget regulatsiooni, mille kohaselt saab lepingu üles öelda ainult kõigi solidaarvõlgnike suhtes ühiselt, ning et seda saab teha ainult lepingu pool, mitte hageja kui nõudeõiguse omandaja (kujundusõiguse loovutamine ei ole võimalik – kassatsioonkaebuse p 1.4.1). Kuna hageja ei olnud hagi alusena kunagi väitnud, et kõigi solidaarkohustusest tulenevate võlgnike suhtes on lepingu pool (ega ka mitte hageja kui nõudeõiguse omandaja) lepingu üles öelnud, siis väljus kohus hagi aluseks olevatest asjaoludest (dispositiivsuse põhimõtte rikkumine TsMS § 4 ja § 5 järgi). Kuna lepinguid ei olnud üles öeldud, siis polnud nõuded muutunud sissenõutavaks, mistõttu ei saanud ringkonnakohus selliseid nõudeid rahuldada. Riigikohus on oma pikaajalises praktikas läbivalt selgitanud, et kohus ei või rajada otsust asjaolule, mida pool ise ei ole asja läbivaatamisel esitanud.

13. Seega, kui ringkonnakohus oleks lähtunud poolte esitatud asjaoludest ja taotlustest TsMS § 5 p 1 mõttes ning ei oleks väljunud hagi aluse piiridest TsMS § 363 lg 1 p 2 mõttes, ei oleks kohtul olnud võimalik vaidluse põhiküsimuses samale järeldusele jõuda, vaid lõppjäreldus oleks olnud vastupidine.

14. Neljandaks, ringkonnakohus rajas oma järeldused kokkuleppe sisu kohta tunnistajate ütlustele, kelle ülekuulamist selliste asjaolude tõendamiseks ei olnud pooled üheski kohtuastmes taotlenud ja keda ei olnud selliste asjaolude tõendamiseks üle kuulatud (kassatsioonkaebuse p 1.3.2.2 ja p 1.5.2), sh suures osas isegi mitte antud tsiviilasja raames antud ütlustele. Kohus rikkus seeläbi oluliselt menetluse dispositiivsuse põhimõtet ning TsMS § 236 lg-st 3 tulenevat tõendi ja asjaolu seotuse põhimõtet, samuti otsuse seaduslikkuse ja põhjendatuse kohustust TsMS § 436 lg 2 mõttes. Ringkonnakohtu otsusest nähtuvalt olid tunnistajate ütlused kui tõend, mida kumbki pool ei olnud selle asjaolu tõendamiseks esitanud, vaidluse põhiküsimuse hindamisel keske tähendusega (vt kassatsioonkaebuse p 101). Sealjuures tugines kohus peamise tõendina B ütlustele, kelle usaldusväärsuse oli taotleja tema seotuse tõttu hagejaga vaidlustanud juba maakohtu menetluses (kassatsioonkaebuse p 1.5.4). Nii maa- kui ringkonnakohus jätsid otsustes täielikult tähelepanuta taotleja väited tunnistaja ebausaldusväärsuse kohta, rikkudes oluliselt TsMS § 442 lg-s 8 sätestatud kohustust põhjendada, miks kohus kostja faktiliste väidetega ei nõustu.

15. Viiendaks, ringkonnakohus jättis taotleja väited ja tõendid kokkuleppe olemuse kohta analüüsimata (kassatsioonkaebuse p 1.3.2.3). Asudes vaidluse põhiküsimuses maakohtust ja ka ringkonnakohtu enda varasemast seisukohast erinevale seisukohale ning leides, et kokkuleppes sisaldus deklaratiivne võlatunnistus, tuli ringkonnakohtul hinnata ja analüüsida kõiki kostjate poolt maakohtu menetluses esitatud sellekohaseid vastuväiteid ja põhjendusi, et kokkuleppe ei ole võlatunnistus (TsMS § 442 lg 8, § 654 lg 5). Ringkonnakohtu otsuses taotleja vastuväiteid hinnatud ega analüüsitud ei ole, mis on oluline menetlusnormide rikkumine. Mh ei ole analüüsitud faktiväiteid selle kohta, et kokkuleppe p 14.1 ja preambul käsitlevad võlgnikena sõnaselgelt äriühinguid, mitte taotlejat kui füüsilist isikut, õiguslikke väiteid selle kohta, et tagatise andmist

ei saa käsitleda võlatunnistusena ja võlatunnistusega saab tunnistada üksnes isiklikku võlga, mis taotlejal kokkuleppe sõlmimisel puudus ning puudusid ka deklaratiivse võlatunnistuse kui tunnustamistehingu tegemise eeldused. Ringkonnakohus on jätnud kõik sellised taotleja esitatud olulised väited ja põhjendused täielikult analüüsimata. Tegemist on olulise menetlusnormide rikkumisega, mis toob kaasa kohtuotsuse tühistamise (TsMS § 442 lg 8, § 654 lg 5; RKTKo 3-2-1-56-15, p 10; 3-2-1-83-15, p 10; 3-2-1-171-15, p 18; samuti RKTKo 3-2-1-145-09, p 12; 3-2-1-12-13, p 9; 3-2-1-41-14, p 13).

16. Tehes kokkuleppe sisu kohta järeldused olulistele menetlusnormide rikkumistele tuginedes ja tõlgendades nii kohustusega ühinemise kui deklaratiivse võlatunnistuse tähendust selges vastuolus Riigikohtu pikaajalise praktikaga, leidis ringkonnakohus vääralt, et kokkuleppe alusvõlasuhetega seotud asjaolud ei omanud õiguslikku tähendust ning alusvõlasuhetega seotud vastuväited võis jätta arvestamata. Sealjuures on ringkonnakohus siiski iga alusvõlasuhte osas oma seisukohta väljendanud, kuid jätnud hindamata ja analüüsimata valdava osa taotleja poolt esitatud tõenditest ja väidetest. Taotleja tõi hindamata ja analüüsimata jäetud väited ja tõendid süsteemselt välja kassatsioonkaebuse 2. osas. Ühe markantse näitena mõistis ringkonnakohus hagejalt välja summad, mis tulenesid hagejate nõudest võlakirjade lunastuskohustuse täitmiseks, ehkki esitatud tõenditest nähtus üheselt, et põhikohustused olid võlakirjade kustutamisega lõppenud ning hageja ei olnud vaidlusaluseid võlakirju ka omandanud (nt kassatsioonkaebuse p 2.5.3).

17. Seega juhul, kui ringkonnakohus oleks menetlusnorme järginud ja arvestanud vaidluse põhiküsimuseks olnud kokkuleppe tähenduse ja sisu hindamisel esitatud väidete ja tõenditega, oleks see toonud kaasa erineva lahendi ka lõpptulemuse mõttes, sh taotlejalt kui eraisikult koos viivistega enam kui 15 miljoni eurose nõude välja mõistmata jätmise või väljamõistmise oluliselt väiksemas mahus. Vaatamata kassatsioonkaebuses selgelt välja toodud menetlusõiguse normide olulisele rikkumisele nii TsMS § 669 lg 1 p 5 kui lg 2 mõttes kui ka materiaalõiguse ilmselgele ebaõigele kohaldamisele, mh reljeefses vastuolus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi kogu koosseisu praktikaga, jättis Riigikohus 21.09.2020 määrusega (Lisa 3) kassatsioonkaebuse menetlusse võtmata ilma ühtegi sisulist põhjendust esitamata.

3. EDASIKAEBAMISÕIGUSE SISUKS ON ÕIGUS SAADA OMA SEISUKOHTADELE SISULINE HINNANG VÄHEMALT KAHELT KOHTUINSTANTSILT

18. Põhiseadus tagab igaühele kohtutee oma õiguste kaitseks, st põhiõiguse ausale kohtumenetlusele (eelkõige PS §-d 14 ja 15). PS § 24 lg 5 sätestab igaühele õiguse tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras kõrgemalseisvale kohtule edasi kaevata. Riigikohtu praktikas on selgitatud, et see on osa põhiõigusest kohtulikule kaitsele, mille eesmärgiks on tagada kohtulahendi kontroll, et vältida eksimusi ja vigu kohtulahendites (nt RKPKo 3-4-1-1-04).

19. Kohtulahendi kontroll ja vigade elimineerimine on võimalik üksnes eeldusel, et kohtulahend on põhjendatud ja kohtu mõttekäik jälgitav. Kohtulahendi põhjendamist tuleb käsitada ühe osana ausa kohtumenetluse põhiõigusest, mis on oluline nii edasikaebeõiguse, õigusrahu, poolte veenmise kui ka õigusemõistmise ja järjepidevuse seisukohast.¹ Edasikaebeõigust tuleb seega sisustada kui õigust kohtuasja lahendamisele sisulise lahendiga vähemalt kahes kohtuinstantsis. Ilma selleta jääks kaebeõigus ainult näiliseks ja seisneks vaid kaebuse esitamise õiguses, mis oleks ausa kohtumenetluse laiemat eesmärki arvestades sisutu.

¹ Nii on lahendi põhjendamise eesmärki sisustanud nt Madis Ernits – Ernits, M. Põhiseaduse § 15 kommentaar, komm. 34 – Ü. Madise jt (toim.). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 4. täiend. Vlj. Tallinn: Juura, 2017.

Põhiõigust ei saa tõlgendada kitsendavalt nii, et selle tähendus lakkab olemast. Seega tuleb PS § 24 lg 5 esemelise kaitseala sisustamisel küsida, mida tähendab ja millise ulatusega on kohtulahendi põhjendamise kohustus.

20. Kohtulahendi põhjendamise nõue tuleneb Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Konventsiooni art-s 6 sätestatud ausa kohtumenetluse põhimõttest. Kohtulahendi põhjendamise kohustuse eesmärk on ühest küljest tagada kohtuvõimu teostamise läbipaistvus, kuid samas ka sundida kohut vaidlusküsimust sisuliselt lahendama.

21. EIK on oma praktikas käsitlenud EIÕK art 6 lg-s 1 sätestatud ausa kohtumenetluse põhimõtte osana ka kohtute kohustust tõendeid ja seisukohti sisuliselt hinnata ning otsuseid põhjendada. Otsuses *Kraska vs Šveits* (nr 13942/88) selgitas EIÕK, et kohtul on kohustus poolte poolt esitatud avaldusi, väiteid ja tõendeid kohaselt uurida, sõltumata esmasest hinnangust nende asjakohasusele (p 30). Taotleja leiab, et see kohustus kehtib kahtlusteta nii ringkonnakohtu jaoks apellatsioonimenetluses kui Riigikohtu jaoks, mh kassatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamisel. Ükski kohtuaste ei saa teha õiguspärast lahendit meelevaldselt ilma asjaolude ja väidete sisulise uurimiseta.

22. Otsuses *Van de Hurk vs Holland* (nr 16034/90) selgitas EIK, et ausa kohtupidamise põhimõtte kohustab kohtuid oma otsuseid põhjendada. EIK küll möönis, et põhjendamise nõue ei eelda iga väite detailset käsitlemist otsuses, kuid järgnevas otsuses *Hiro Balani vs Hispaania* (nr 18064/91) täpsustas seda põhimõtet ja sedastas, et asjasse puutuvad tõendid ja väited, millest võib oleneda otsuse sisu, nõuavad kohtu poolt täpset ja selget vastust. Vastasel juhul ei ole võimalik kindlaks teha, kas kohus lihtsalt hoidus väitele hinnangu andmisest või ei nõustunud väitega ja kui, siis millisel põhjusel (p 28).

23. Antud juhul on ringkonnakohus EIK praktikast tulenevat kohtuotsuse põhjendamise põhimõtet ilmselgelt eiranud, nagu selgitasime asjaolude kirjelduse juures. Eelkõige on ringkonnakohus jätnud põhjendamata keskse tähtsusega järeldused, miks on ta omistanud poolte kokkuleppele sisu, mida kumbki pool ei ole menetluses väitnud ja mis on otseses vastuolus Riigikohtu pikaajalises praktikas kinnitatud kohustusega ühinemise kokkuleppe ja võlatunnistuse eristamise põhimõtetega. Ringkonnakohus on muutnud põhimõtteliselt maakohtu seisukohta vaidluse õiguslikus põhiküsimuses kokkuleppe õigusliku kvalifikatsiooni kohta, käsitledes seda mitte tagatisena, vaid sisuliselt iseseisva kohustusena, kuid on jätnud käsitlemata taotleja poolt maakohtu menetluses esitatud sellekohased vastuväited ja tõendid ning põhjendamata, miks ta nendega ei nõustu.

24. Otsuse põhjendamise kohustuse rikkumine toob kaasa ka edasikaebeõiguse rikkumise, kui kohtusüsteem ei taga esimese sisulise kohtulahendi peale esitatud kaebuse oluliste põhjenduste käsitlemist kõrgemas kohtuastmes, st kui kõrgema astme kohtulahendist ei ole võimalik aru saada, kas kohus hoidus tõenditele ja väidetele õigusliku hinnangu andmisest ehk ignoreeris poole seisukohti või ei nõustunud kohus seisukohtadega teadlikult ja kui, siis mis põhjusel. Taotlejal ei ole võimalik Tallinna Ringkonnakohtu 30.04.2020 otsuse põhjal aru saada, kas ringkonnakohus hoidus tema maakohtu menetluses esitatud ja maakohtu otsuses kinnitatud seisukohtade ja tõendite osas seisukohta võtmast või millisel põhjusel ringkonnakohus nendega ei nõustunud.

25. Seda, et edasikaebeõigust tuleb mõista õigusena kohtuasja sisulisele läbivaatamisele vähemalt kahes kohtuastmes, kinnitab ka menetlusseadustes sätestatud regulatsioon. Tsiviilasjades tagab vähemalt kaheastmelise sisulise asja läbivaatamise TsMS § 442 lg 8, mis sätestab mh maakohtu kohustuse kõiki tõendeid analüüsida, nende arvestamata jätmisel seda põhjendada, samuti põhjendada väidetega mittenõustumist, ning TsMS § 654 lg 5, mis sätestab ringkonnakohtu kohustuse võtta põhjendatud seisukoht poolte kõigi esitatud faktiliste ja õiguslike väidete suhtes ning maakohtu otsuse tühistamise korral ka kõigi maakohtule esitatud väidete

suhtes. Tõendite ümberhindamise osas sätestab sama kohustuse TsMS § 653. Seda kohustust on ka Riigikohus läbivalt rõhutanud (nt RKTko 3-2-1-151-15, p 11; 3-2-1-41-17, p 12.1; 2-16-19282, p 12.1).

26. Kohtuotsuse põhjendamise kohustust on seadusandja pidanud sedavõrd oluliseks, et TsMS § 669 lg 1 p 5 sätestab ringkonnakohtu otsuse olulises osas põhjendamata jätmise sõnaselgelt menetlusnormi olulise rikkumisena. TsMS § 679 lg 3 p 2 kohaselt võetakse kassatsioonkaebus menetlusse, kui ringkonnakohtu on oluliselt rikkunud menetlusõiguse normi ja see võis tuua kaasa ebaõige otsuse. Taotleja märgib, et võrreldes materiaalõiguse ebaõige kohaldamisega, mille puhul TsMS § 679 lg 3 p 1 näeb ette kassatsioonkaebuse menetlussevõtmise üksnes ilmse (ilmselge) rikkumise korral, ei ole menetlusnormi olulise rikkumise puhul taolist lisatingimust sätestatud.²

27. Kui teise kohtuastme lahendi peale kaevatakse menetlusnormi olulise rikkumise tõttu, kuna ringkonnakohtu jättis määrava tähtsusega argumentid ja tõendid täielikult kaalumata, oleks edasikaebeõiguse sisulise teostamise võimalust võimalik tagada selliselt, et põhjendatud lahendi asjas teeb kolmas kohtuaste. Minimaalselt eeldaks see, et Riigikohus esitaks sisulised põhjendused, miks ta ei näe asjas menetlusnormi olulist rikkumist, mis võis tuua kaasa ebaõige lahendi.

28. Käesoleval juhul ei võtnud Riigikohus kassatsioonkaebust, milles olulistele ja süstemaatilistele menetlusnormide rikkumistele ja sellest tulenevale lahendi ebaõigsusele selgelt osundati, menetlusse ega esitanud määruses ühtegi põhjendust – ka kolmanda kohtuastme lahendist ei ole taotlejal võimalik kindlaks teha, kas kohus eiras taotleja väiteid, sh väiteid menetlusnormide olulise rikkumise kohta, või ei nõustunud nendega ja kui, siis millisel põhjusel. Seega on kohtud rikkunud nii TsMS sõnaselget regulatsiooni kui ka taotleja PS § 15 lg-st 1 ja EIÕK § 6 lg-st 1 tulenevat õigust ausale kohtumenetlusele ning PS § 24 lg-st 5 tulenevat edasikaebeõigust.

4. PÕHISEADUSEGA ON VASTUOLUS REGULATSIOON, MIS TAGAB EDASIKAEBEÕIGUSE AINULT NÄILISELT

29. Riigikohtul on TsMS § 679 lg 1 kohaselt pädevus otsustada kassatsioonkaebus menetlusse võtta või menetlusse võtmata jätta. KS § 26 lg 2 sätestab, et seda tehakse kolmeliikmelises koosseisus, kusjuures asi võetakse menetlusse, kui seda nõuab vähemalt üks riigikohtunik. TsMS ega KS ei sätesta sealjuures menetlusse võtmise või võtmata jätmise määrase põhjendamise nõuet.

30. Riigikohtu õigust valida menetletavaid asju on kirjanduses põhjendatud PS § 149 lg 3 ls 1 sätestatud kassatsioonipädevusega, st pädevusega vaadata läbi üksnes õigusvaidlusi. Selektsoonimehhanism on vajalik, kuna kassatsioonkaebuse mittetäielikkus tähendab mitteõigusliku kaebuse lahendamise keeldu.³ Sellest tulenevalt on Riigikohtul pädevus jätta sõltumata asjaoludest läbi vaatamata vaidlusküsimused, mis õiguse kohaldamist ei puuduta. Sellest põhimõttest ei saa veel iseenesest aga tuletada universaalset õigust valida lahendatavaid kaasusi suvaliselt, põhjendamata sealjuures oma valikut. Õigus valida teatud kriteeriumide alusel lahendatavaid õigusküsimusi saab tuleneda üksnes PS § 24 lg-s 5 sätestatud seaduse reservatsiooni alusel kooskõlas põhiseadusega kehtestatud seaduse sätest.

² Sealjuures nähtub Tallinna Ringkonnakohtu 30.04.2020 otsusest ka materiaalõiguse ilmselgelt väär kohaldamine mh selles osas, et taotleja kui füüsilise isiku suhtes on läbivalt jäetud kohaldamata tarbijat kaitsvad imperatiivsed normid ning seda ei ole ka mingil viisil põhjendatud.

³ Sepp, H., Lapimaa, V., Saarmets, V. Kergandberg, E. Põhiseaduse § 24 kommentaar, komm. 42 – Ü. Madise jt (toim.). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 4. täiend. Vlj. Tallinn: Juura, 2017.

31. Ka kohtulahendi põhjendamise nõudest kui ausa kohtumenetluse põhimõtte olulisest osast saab teha erandi kooskõlas põhiseadusega vaid seadusandja. Põhjendamiskohustus võib aga sealjuures tuleneda ka menetlusõiguse üldpõhimõtetest. Kuigi Riigikohtu praktikas on seda valdavalt tuvastatud haldusmenetluse kontekstis (nt RKPKo 3-4-1-9-09, p 31; 3-3-162-06, p 10), tuleb põhjendamiskohustust ülal viidatud EIK praktika valguses pidada ka kohtumenetlusõiguse alusprintsipi. Riigikohus on seda rõhutanud nt põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 25.03.2004 otsuses nr 3-4-1-1-04: *siseriiklikud seadused peavad lisaks Põhiseadusele arvestama ka EIÕK artiklis 6 sätestatud õiglase kohtuliku arutamise põhimõtetega* (p 18). Nii ei saa kohtumenetlusõiguses pelgalt sõnaselge põhjendamiskohustust sätestava normi puudumisest järeldada põhjendamiskohustuse puudumist, kui ilma selleta jääks isiku menetluspõhiõigus sisuliselt tagamata.

32. Kui Riigikohus otsustab jätta kassatsioonkaebuse menetlusse võtmata ja seda ei põhjenda, siis olukorras, kus teine kohtuaste jättis taotleja olulised argumendid ja tõendid tähelepanuta, on taotlejale tagatud sisuline asja läbivaatamine mitte kahes, vaid ühes kohtuastmes. Tinglikult on seeläbi 3-astmeline kohtusüsteem redutseeritud 1- või 1,5astmeliseks ja edasikaebeõigus muudetud näiliseks.

33. TsMS ja KS regulatsioon, mis ei kohusta Riigikohut mingil moel oma lahendit põhjendama, ei taga edasikaebeõiguse sisulist teostamist, kui see jätab isiku ilma võimalusest saada asjas teine sisuline kohtulahend juhul, kui ringkonnakohus oma seadusest tulenevat põhjendamiskohustust oluliselt rikub. Saksa õiguskirjanduses on selgitatud, et põhiõigust kohtulikule ärakuulamisele rikub mh see, kui apellatsioonikohus jätab käsitlemata menetluse poole seisukoha olulise tuuma menetluse keskse tähendusega küsimuses või tõlgendab seda väärtalt, samuti kui apellatsioonikohus ei käsitle olulist esiletoodud tõendit.⁴

34. Põhiseadusega on seega vastuolus regulatsioon, mis koostoimes ei taga, et isiku nõue oluliste argumentide osas vähemalt kahes kohtuastmes sisulise hinnangu saaks. Kui kohtusüsteem tagab isikule 1 või 1,5 sisulist lahendit ja Riigikohus ei põhjenda, miks ta ei näe menetlusnormi olulist rikkumist, siis ei ole sisuliselt edasikaebeõigus tagatud. Riigikohtul peab olema kohustus olulisele menetlusnormi rikkumisele kui kohtu omavolile reageerida, kui rikkumine jätab isiku tegelikult menetluspõhiõigusest, sh sisulisest edasikaebeõigusest ilma. 3-astmelist kohtusüsteemi ei tohi seadusandja lahjendada 1,5-astmeliseks.

35. Põhiseadusega on järelikult vastuolus TsMS § 679 lg 1 ja KS § 26 lg 2 osas, milles need ei kohusta Riigikohut tegema põhjendatud lahendit kassatsioonkaebuse kohta, milles on põhjendatud olulist menetlusõiguse rikkumist ringkonnakohtu otsuses ja sellest tulenevat lahendi ebaõigsust. Taotleja soovib nimetatud sätete põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks tunnistamist.

36. Taotleja rõhutab, et ta ei pea iseenesest põhiseadusevastaseks seaduse regulatsiooni, mis ei taga kohtuotsuse mitmekordse edasikaebamise võimalust. Kehtiv seadus tagab isiku menetluspõhiõigused olukorras, kus esimese ja teise astme kohtud lahendavad vaidluse sisuliselt ja vastavad poolte olulistele seisukohtadele ja väidetele, sõltumata sellest, kas isik on kohtu seisukohaga nõus. Taotleja ei leia, et põhiseadus tagaks põhiõigust objektiivselt õigele materiaalõiguse tõlgendusele või asjaolude hindamisele ja peaks selleks andma piiramatut võimalust kohtulahendi edasikaebamiseks ning ei vaidlusta Riigikohtu seisukohta kohtuasjas 3-4-1-4-06: „Asjaolu, et menetlusosaline ei nõustu tema suhtes tehtud ja jõustunud kohtulahendiga, ei anna iseenesest alust väita, et tema põhiõigusi on rikutud ja et sellise rikkumise kõrvaldamiseks puudub tõhus viis kohtulikule kaitsele.“ Taotleja peab aga põhiseadusevastaseks

⁴ Ackermann, B. ZPO Kommentar. § 543 Rn 19, Prütting/Gehrlein. 1. Auflage. Luchterhand, 2010.

olukorda, kus sisulist edasikaebest ei tagata kõrgema kohtu põhjendatud kohtulahendi näol ka ühel korral, nii et menetlusliku rikkumise tõttu võivadki isiku otsustava tähtsusega väited või tõendid jääda kohtute poolt sisuliselt hindamata.

5. TAOTLEJAL ON ÕIGUS TAOTLUSE ESITAMISEKS, KUNA SEADUS EI TAGA ÕIGUSKAITSET

37. Riigikohtu senine praktika kinnitab, et isiku poolt otse esitatud taotlus õigusnormi põhiseadusevastaseks tunnistamiseks tuleb võtta menetlusse, kui isikul puuduvad muud tõhusad viisid oma põhiseadusliku kohtutee tagamiseks. PSJKS ei sätesta otsesõnu võimalust esitada individuaalkaebust õigustloova akti põhiseaduslikkuse kontrollimiseks. Erandina on Riigikohus siiski sedastanud isiku õigust pöörduda otse Riigikohtu poole PS §-dele 13, 14 ja 15 ning EIÕK rakenduspraktikale tuginedes, kui isikul ei ole ühtegi muud tõhusat võimalust kasutada PS §-ga 15 tagatud õigust kohtulikule kaitsele, s.t kui riik ei ole täitnud kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus, mis oleks õiglane ja tagaks isiku õiguste tõhusa kaitse (RKÜKo 3-1-3-10-02, p 17; RKKKo 3-1-1-13-03, p 32; RKHKo 3-3-2-1-04, p 26; RPKM 3-4-1-19-08, p 12). Seda õigust on Riigikohus kitsendanud olukordadega, kus isiku õigusi on kitsendatud mingite normide konkreetse kohaldamisega tema suhtes ja eitanud olukordades, kus normide kohaldamisele on viidatud ebamääraselt või hüpoteetiliselt (RPKM 3-4-1-3-10, p 14).

38. Nimetatud eeldused taotluse esitamiseks on täidetud. TsMS § 679 lg 1 ja KS § 26 lg 2 on taotleja suhtes konkreetselt kohaldatud Riigikohtu 21.09.2020 määrusega tsiviilasjas nr 2-15-13527. Määrusega jäeti ilma mis tahes põhjendusi esitamata menetlusse võtmata taotleja kassatsioonkaebus, milles osundati selgelt mh menetlusnormide olulisele rikkumisele, mis ilmselt võis kaasa tuua ebaõige lahendi tegemise ringkonnakohtu poolt.

39. Taotlejal puuduvad oma õiguste kaitseks ka muud tõhusad viisid. Tsiviilasja nr 2-15-13527 menetlus on Riigikohtu 21.09.2020 määrusega lõppenud, määrus ei ole seaduse alusel edasikaevatav ning hetkeseisuga puuduvad TsMS §-s 702 sätestatud teistmise alused. Taotlejal on vajadus ja õigustatud huvi taotluse esitamiseks, kuna taotleja kahjuks tehti kohtuotsus ilma, et taotleja olulisi vastuväiteid hagi oleks üheski kohtuastmes sisuliselt hinnatud. Taotlejal ei ole võimalik muul viisil tagada tegelikku edasikaebest kui kohtu omavolile reageerimise kohustust mittesätestava põhiseadusevastase normi vaidlustamisega.

40. Taotleja on teadlik, et Riigikohus on varasemas praktikas mitmel korral selgitanud, et põhiseadus ei anna isikule õigust esitada kohtu seisukohaga mittenõustumise korral kohtulahendi peale kaebust otse Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumile (nt 3-4-1-10-05; 3-4-1-4-06; 3-4-1-3-08; 3-4-1-19-08). Viidatud juhtumid, milles Riigikohus jättis taotlused menetlusnormi põhiseadusevastaseks tunnistamiseks läbi vaatamata, erinevad käesolevast. Viidatud juhtumite puhul on taotlejad vaidlustanud menetlusõiguse normide põhiseaduspärasuse kaalutlusel, et nad ei nõustunud kohtu põhjendustega menetlusnormi kohaldamisel seadusega ettenähtud kohtutee käigus. Käesoleval juhul saaks selline olukord esineda siis, kui ringkonnakohus oleks kooskõlas TsMS § 442 lg-ga 8 põhjendanud, miks ta taotleja faktiväidete ja tõenditega ei nõustu või neid ei arvesta või ka siis, kui Riigikohus oleks kassatsioonkaebuse lahendamisel esitanud põhjendused, miks ringkonnakohtu poolt väidete ja tõendite ignoreerimine ning üllatuslikult hagi aluse raamidest väljumine ei kujutanud endast olulist menetlusnormi rikkumist või miks ei saanud see mõjutada asja otsustamist.

41. Käesoleval juhul on taotleja positsioon põhimõtteliselt erinev – taotleja on jäänud ilma põhiseadusega tagatud kohtuteest, kuna kohus ei ole taotleja faktiväiteid ja tõendeid hinnanud ega selgitanud, miks seda ei tehta. Kuna see, et taotleja väiteid ja tõendeid ei hinnata üldse, sai taotlejale teatavaks Riigikohtu 21.09.2020 lõpliku ja edasikaebamisele mittekuuluva määrusega,

milles ei esitatud ühtegi põhjendust, ei olnud taotlejal ka võimalust taotleda põhiseaduslikkuse järelevalvet konkreetse normikontrolli vormis. Seega ei esine ka Riigikohtu otsuses 3-4-1-22-09 viidatud kaebeõiguse välistust, et taotleja oleks jätnud õiguskaitsevõimaluse õigel ajal kasutamata (p 7).

42. Õiguskord ei saa täielikult välistada riski, et kõik kohtuastmed eksivad seaduse tõlgendamisel või tõendite hindamisel. Selle vältimiseks lõputu arvu kohtuastmete loomine või piiramatu edasikabeõiguse andmine läheks vastuollu kohtupidamise tõhususe põhimõttega. Küll aga peab kaebaja arvates õiguskord tagama selle, et isikule oleks tagatud tegelik võimalus saada sisuline kohtu seisukoht üldjuhul vähemalt kahest kohtuinstantsist.

43. Lisaks palub taotleja tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks TsMS § 703 lg 1 osas, milles see ei võimalda esitada sama seaduse § 702 lg 2 p 7 alusel teistmisavaldust Riigikohtu määrusele, millega jäeti kassatsioonkaebus menetlusse võtmata. Taotleja eesmärk on esitada Riigikohtu 21.09.2020 määrusele teistmisavaldus, saada Riigikohtu põhjendatud lahend oma kassatsioonkaebusele ja saavutada ringkonnakohtu otsuse tühistamine. TsMS § 703 lg 1 kohaselt ei ole teistmine lubatud nende kohtumääruste suhtes, mille peale ei saa sama seadustiku kohaselt edasi kaevata. TsMS ei näe ette alust kaevata edasi Riigikohtu määruse peale, millega jäeti kassatsioonkaebus menetlusse võtmata.

44. Riigikohus on küll väljendanud seisukohta, et TsMS § 703 lg 1 mõte on välistada teistmise võimalus eelkõige selliste määruste puhul, millega korraldatakse ja juhitakse menetlust ning mille võimalikele õiguslikele puudustele saab tugineda asjas tehtud lõpplahendi peale kaevates (RKTKo 3-2-2-1-14, p 9). Samas ei nähtu Riigikohtu seisukohast üheselt, kas sellest saab järeldada kassatsioonkaebuse menetlusse võtmata jätmise määruse teistetavust kehtiva õiguse alusel. Kui Riigikohus leiab, et TsMS § 703 lg 1 ei takista Riigikohtu määruse teistmist TsMS § 702 lg 2 p 7 alusel, palub taotleja Riigikohtul vastavat seisukohta väljendada.

45. Vandeadvokaat Veiko Vaske kinnitab oma esindusõigust. Esindaja kontaktandmed on toodud dokumendi tiitellehel.

/.../

Lugupidamisega

Veiko Vaske

Vandeadvokaat